

Характерним явищем писанки залишається те, що символічне значення її орнаменту, фарб є різноманітним у кожному регіоні України. Найбільш цікавим у цьому плані виступає етнографічна група - бойки, які не тільки зуміли зберегти орнаментальність бойківських писанок до сьогодні, але ще й дотепер по деяких гірських бойківських селах бабусі передають своїм дітям, внукам значення, обрядові дії, магичні властивості бойківських писанок.

Так, дослідник С. Килимник зазначає, що ще в дохристиянські часи на Бойківщині пташине яйце було емблемою Сонця-Весни, часткою сили Сонця. Весною Сонце набирає сили і починає нагрівати Землю, тобто в цей час народжується, воскресає Природа. Аналогічно, всі птахи починають нести яйця, виводити пташенят лише з приходом весни, з силою сонця. Сонце, за бойківськими віруваннями, зародилося із Золотого Яйця, а тому бог Сонця творить у кожному яйці життя. На Великдень Сонце воскресає : "грає", "скаче". В цей день все веселиться на небі і на землі. Ось чому бойки писанки найчастіше фарбують у червоний колір та розписують при "живому вогні", бо це найвищі чари від злих духів.

Згідно слов'янської міфології, писанка - це символ вшанування прародителя світу могутнього бога Рода, який має здатність перетворюватися у сокола. У предковічні часи, Сокіл-Род зніс золоте яйце, з якого народився Всесвіт. За легендою, писанки принесли людям птахи. Якось однієї суворої зими птахи не встигли відлетіти у

вирій і люди відіграли птахів, а навесні відпустили у вирій. Звідти птахи не забарилися, а на крилах своїх разом із чарівною весною принесли дивні яєчка. Відтоді з приходом весни, люди розпочинали писати писанки. Вони вірили, що птахи знають більше від них, знають таїну життя, бо в собі носять яєчко -символ народження, Сонця, воскресіння.

Як зазначає Митрополит Іларіон, Карфагенській Собор 318 р. виступив проти фарбування писанок і взагалі святкування, адже вважалось язичницьким звичаєм. У 68 Правилі йшлося: *"ПОГАНСЬКИХ ЗВИЧАЇВ НЕ ЧИНИТИ, А САМЕ : НА ДОШКАХ НЕ СКАКАТИ І НА ГОЙДАЛКАХ НЕ ГОЙДАТИСЯ, І ЯЙЦЯМИ НЕ КАЧАТИ І НЕ БИТИ, І ГРОХОТАННЯ (РЕГОТАННЯ) НЕ ЧИНИТИ. А КОЛИ ХТО НЕ ПОСЛУХАЄ ЦЬОГО, НЕХАЙ БУДЕ ЗАБОРОНЕНИЙ 5 РОКІВ, 140 ПОКЛОНІВ НА ДЕНЬ І 280 МОЛИТОВ"*.

Проте незважаючи на такі заборони, язичницькі звичаї прижилися до християнських свят, особливо писанка, виготовлення і використання якої припадає на весняну пору року. На Бойківщині писанка - окраса Великодня першого, другого і третього дня. Як говорили бойки

"сливити сливки", тобто писати писанки - "то добра традиція бойків на протязі віків".

Писанки розписували як правило перед Великоднем, а найчастіше за тиждень до Великодня. Писанки повинні були бути на Великдень у кожній хаті бойка. Писали писанки мами своїм дітям, тому що вважалося, що й Мати Божа писала писанку своєму маля. У деяких районах Бойківщини, писали писанки тільки дівчата, а на Великдень роздавали хлопцям. А коли дівчина крадькома подарує хлопцеві писанку - на весілля найближчим часом.

На Долинщині починали розписувати писанки за тиждень до Великодня. Господиня в кожній хаті після закінчення робіт, пізно увечері, коли вже тиша в хаті і вся сім'я засинає - тоді сідала розписувати писанки, інколи всю ніч. Як правило, писанки писалися тільки пізнім вечером, або вночі, тільки не при денному світлі. Говорили: "Вже павуки снують по кутках, пора дітям спати, а нам писанки писати".

У деяких селах Рожнятівщини писанки писали тільки у великодню п'ятницю. Розписувати писанки вважалося великою святістю, ідентичною до релігійного ритуалу. Переважно цією справою займалися дівчата і жінки-господині. Перед початком роботи їм не можна було протягом дня сваритися, сперечатися, "і злого нічого не мислити". В спокійному душевному стані господиня розпочинала

молитву і скроплювала свяченою водою яйця й те місце, де мали б розписуватись писанки. Приготовлені яйця для писанок неодмінно повинні були бути круглі (а не довгуваті), гладенькі, без плям і обов'язково від молодих курок, що перший рік почали нестися. Помолившись і покропивши свяченою Арданською водою, господиня або дівчина сідала на стілець, який був накритий виверненим кожухом, брала двома-трьома пальцями біленьке яйце, перед цим чисто обмита в розчині оцту з водою, після чого висушене - вмачала писачок (тоненька мідна бляшана трубочка на тонкій голці у вигляді літери "т") у віск і починали писати. До писачка закладали віск і нагрівали над свічкою, і тоді легенько проводили писачок по білому чистому яйцю. Спочатку поділяли яйце лініями на чотири поля, робили для орнаменту контури й опускали у відповідну холодну фарбу. Висушивши, знову писали писачком узор, штрихи, крапки, кривульки та ін. І знову опускали у нову фарбу, потім сушили і закінчували орнамент. У четвер або суботу перед Великоднем розфарбовані писанки розкладали у великій глиняній мисці й всували в піч після випічки хліба чи паски. Коли віск на писанках розтоплювався, миску з писанками виймали з печі й витирали їх чистенькою ганчіркою. Віск обтирався і писанка була готова, гарна з непорушеним орнаментом. Такі писанки зберігалися тривалий час.

У деяких селах Східної Бойківщини писанки після написання, опускали в гарячу воду й віск таким чином можна було обтерти, а саме яйце залишалося сирым. Часто фарби від гарячої води зливалися і втрачався первісний орнамент. Для цього брали свячену воду

("Арданську" чи "Купальську").

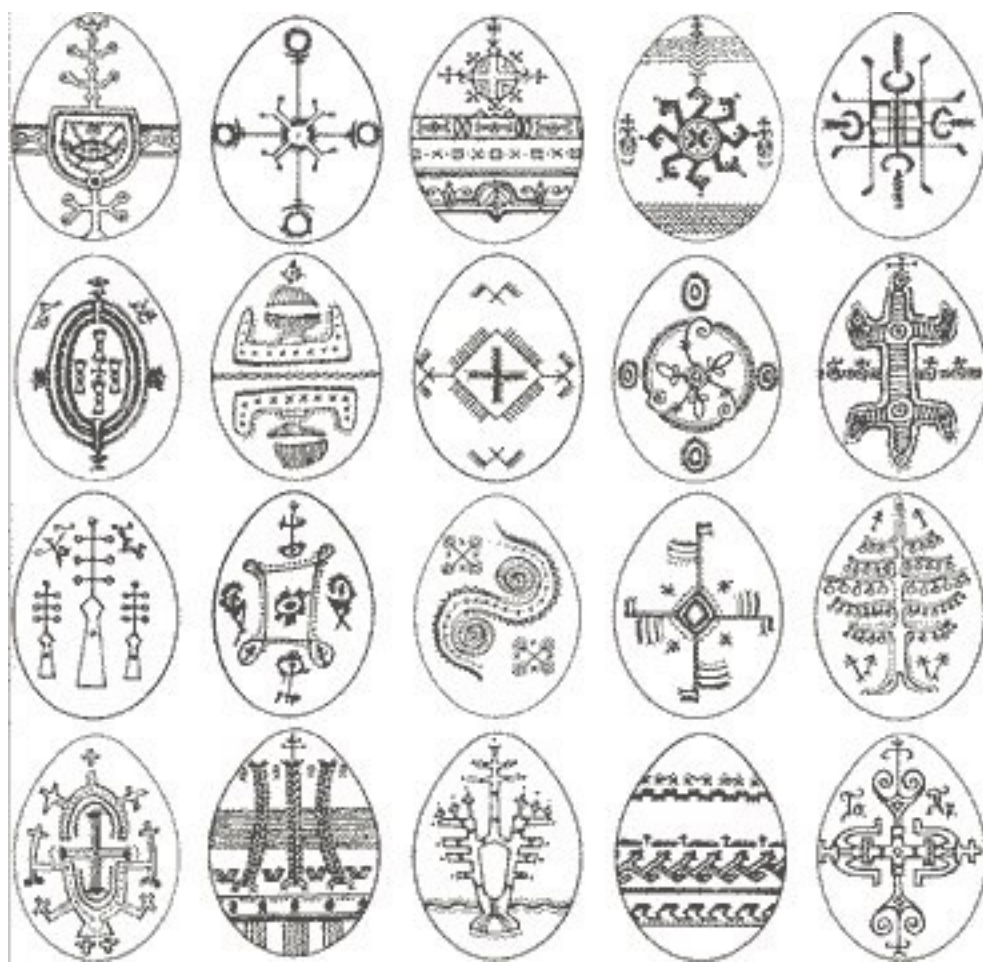
При фарбуванні писанок бойки використовували здавна фарби, які робили самостійно. Так, червону фарбу отримували із суміші : цибулиння, дубової кори або моху. Чорну виробляли з кори вільхи, чи мальви. Зелену добували з озимини, омели, барвінку. Фіолетову - з бузини, пролісків чи рясту. Пізніше почали використовувати для розпису писанок куплені фарби.

Велике значення мала символіка фарб. Пофарбоване в **ЧЕРВОНИЙ** колір яйце називалося ще крашанкою. Воно символізувало радість життя, любов, для молодих - надію на одруження. Цей колір присвячувався сонцю. **ЖОВТИЙ** колір символізував місяць і зорі, а в сільському господарстві - врожай. **ЗЕЛЕНИЙ** колір - весну, воскресіння, оживання природи, багатство рослинного і тваринного світу. **ЧОРНИЙ** з **БІЛИМ** - пошану духів померлих, подяку за охорону від злих сил та опікунство. Найбільш чарівною писанкою вважалася та, на якій орнамент був намальований кількома фарбами, що символізували родинне щастя, мир, любов, успіх. Тому на Великдень обдаровували на знак побажання не всім однаково зафарбованими писанками. Дітям і молоді дарували писанки, зафарбовані світлими кольорами, які символізували життя, а старшим людям - писанки з темною чи чорною фарбою. На чорний колір пофарбовані писанки носили й на могили померлих.

Значне місце в писанкарстві бойків належить орнаментальності писанок. Орнамент найбільш архаїчний за своїм походженням. Деякі елементи писанкового розпису, як вважали радянські дослідники, беруть початок ще в первісному мистецтві, походять від знаків чи зображень, що символізували давні уявлення про будову Всесвіту та приналежність людини до небесних світил, насамперед - Сонця. Символічних малюнків у бойківській писанці нараховується понад сто. Кожний малюнок-орнамент мав своє магічно-символічне

значення. Особливо поширеним на бойківських писанках було зображення спіралі (або "кривульки"), що символізувало у предків "нитку життя", вічність сонячного руху. Як зазначає академік Б. Рибаків, зображення спіралі виникло у землеробських племен ще в добу енеоліту, як символічне відображення руху сонячного світила по небосхилу. Інші вчені пояснюють мотив спарених спіралей, як символ поділу всієї природи: правий завиток - розвиток, зростання, ранок, весна; лівий - зменшення, старіння, вечір, осінь. Зародження спіралі пов'язують також з першою прикрасою людини енеоліту, якій вдалося зробити з міді спіральний дротик.

На бойківських писанках, крім солярних знаків досить часто зустрічалися і так звані "громові знаки, зокрема малюнок у вигляді зигзага - "кривульки. Цей знак у давнину в орнаменті був символом блискавки. Його відтворено на амулетах-топірцях, присвячених богу грому і блискавки у слов'ян - Перуну.

З-поміж містичних знаків на писанках батьків дуже часто прослідковувався знак часткового хреста, або "свастика" - тригвер, рожа - зірка. Згідно тверджень польських етнографів, свастика - це віддавна вживаний арійськими народами символ сонця-вогню, а також знак побажання щастя й довгого життя. Діаспорні українські дослідники вважають ці знаки символом найвищого божества наших пращурів - Сонця. Зокрема, тригвер, або триніг - знак, відомий ще з часів трипільської культури, що знаменував собою небо, землю і повітря, або ще - народження, життя і смерть. У орнаменті стародавньої Русі цей мотив був знаком вогню, домашнього вогнища.

Як зазначає дослідник В.Давидюк, зображення свастики із закругленими згинами на писанці символізує чотири пори року, тобто чотири періоди вегетації: весна - народження, літо - розквіт, осінь - відмирання, а зима - стан вічного спокою.

Фактично по всій території Бойківщини побутував орнамент у вигляді зірок. Джерела цього мотиву прослідковуються у мистецтві слов'ян з VIII ст., характерним явищем яких є різні форми -

чотирикутна зірка, шести і більш променева. Дослідник бойківських писанок М.Скерик вважає орнамент писанок у вигляді зірки одним із найпопулярніших. З цим орнаментом пов'язана конкретна форма зображення - це маленьке коло по центру, від якого відходять крапкоподібні промені. Така форма зустрічається і в тих орнаментах, що мають сонячні мотиви. Давнім солярним символом виступає косий хрест, який ще за часів черняхівської культури у слов'ян був знаком, що символізував зимове, весняне та літнє сонцестояння. Хрестоподібна форма цього мотиву бере початок від давнього знаряддя, яким добували вогонь. Б.Рибаков зазначає, що вірогідно цим знаряддям і запалювали ритуальний вогонь тричі на рік у пору сонцестояння і рівностояння. Другим важливим солярним символом є тетраскел - чотириніг, за своїм походженням споріднений з хрестом, але відрізняється від нього загнутими кінцями. У солярному циклі він символізував рух сонця по небу. Проте з часом втрачається первісне символічне значення солярних мотивів, а поширюється тільки суто декоративний варіант.

На східній Бойківщині побутував характерний для всієї України писанковий орнамент сорок клинців. Така писанка дійсно має 40 рівномірних клинців-трикутників, накреслених білою чи жовтою лінією, а трикутники різнокольорові найчастіше зустрічаються з зірочками в середині трикутників. Кожен трикутник був присвячений певному значенню: приходу весни, тобто всі пори року, тодішнє

господарське життя. Дана писанка символізувала народження дітей, здоров'я господарів, одруження тощо.

Писанка, яка має сорок клинців-трикутників, пов'язаних з чарівним числом три, яке символізувало три стихії - воду, повітря й вогонь, або матір, батька й дитину. Кожен клинець має свій зміст і молитво-присвячений Сонцю, Місяцю, зорям, воді, повітрю, оранці, посіву, проростанню, дозріванню хлібів, збиранню урожаю, молотьбі, саду, пасіці, приплоду худоби тощо. Далі клинці присвячувалися родині: народженню, добру, щастю, одруженню тощо.

На Рожнятівщині часто побутували писанки з орнаментом сонця, місяця і зірок. Ця писанка присвячувалася найвищим силам природи. Писанка Сонце вважалася чи не найстарішою й найголовнішою, адже присвячувалася богові Сонця. Символом його був кінь. Така писанка причаровує Сонце для добра і життя на землі, возвеличує його в різноманітній символіці триног, рож, променів і ін.

Таким чином, кожен орнамент, знак на писанці мав свій символ - сонце, зорі, спіралі - кривульки, свастика, сорок клинців та інші - це закодовані наші обереги, які додають сили, приносять радість, застерігають від злих духів. Такі писанки бойки освячували на Великдень і роздавали сусідам, дітям, використовували за призначенням. Освячені писанки клали у миску з водою. Першою цією водою вмивалася дівчина на виданні, а за нею - всі члени сім'ї.

В Обливаний понеділок на Бойківщині дівчата відкуплялися від хлопців писанками, щоб ті не обливали водою. Було, що хлопець перед засиланням сватів до дівчини дарував їй писанку. Писанка привертала парубкові кохання дівчини, а тому він ховав цю писанку, щоб ніхто не наврочив. Бездітні жінки, щоб діждатися дитини, три роки поспіль писали по дванадцять писанок, розмальованих квітами та роздавали їх дітям. Здавна дітей вважали посланцями неба й вирію, а тому в першу чергу на Великдень дарували їм писанки. Такому подарункові діти були надзвичайно раді. Отримавши писанки, діти збиралися на свої дитячі великодні ігри. Найчастіше застосовували гру, що називалася Цокання або товкання. Проводили її так: одна дитина тримала свою писанку в руці носком вгору, а друга дитина так само тримала яйце і стукали, цокали своїми писанками, одна об одну. У кого писанка розбивалася, її віддавали тому, хто розбив її. Проте така гра в дітей не відомо, що тлумачила, адже вони просто гралися. Була в дітей ще одна гра писанками - це скочування з горбочка. Діти сідають над горбочком півколом і кожен по одній спускає з горбочка свої писанки, які котяться вниз, вдаряючись одна об другу. Якщо розбивається одна писанка, а інша залишається ціла, то та дитина, в котрій - остання, забирає собі розбиту. Третя дитяча гра: усі діти відходять від місця гри і лягають обличчям вниз до землі, двоє - троє дітей ховають свої писанки (біля себе, або неподалік). Коли заховали,

тоді гукають інших: Хто відразу знайде мою писанку -отримає її. Не знайде - свою кладе.

В деяких селах Центральної Бойківщини, як зазначає дослідник М. Кордуба, цокалися писанками й старі бабусі. Чия писанка розіб'ється раніше, той раніше помре.

Використовували писанки не тільки для ігор у великодні свята, але під час великих свят їх підкладали у ясла корів, коней, щоб ті добре родили та добре давали молоко (корови). З писанками та посвяченими гілками верби вперше виганяли худобу на пасовисько. Писанки розкидали по грядках, щоб була гарна городинна, або клали у гніздо квочки, щоб були здорові курчата.

Для збереження доброго урожаю писанки котили по зеленій пшениці й закопували у землю. Свячені писанки у бойків були також оберегом житла від грому й вогню. їх зберігали у хаті на видному місці, розвішуючи біля образів, як оберіг. Вважали, якщо писанці після освячення минув рік, вона набуває ще більшої сили. Писанки використовували також як ліки від деяких захворювань (вроки, пропасниця тощо).

Використані джерела: Науковий етнографічний архів Інституту історії та політології Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника.

Світлана БОНН

*Пасхальний кошик обов'язково прикрашали зелені паростки хрону,
а дерева – намисто з яєць*

(вирізка з газети "ВІСНИК", <http://visnyk.lutsk.ua>)

Хотів би у вашій газеті опублікувати підготовку до святкування Пасхи на Бойківщині, бо боюся, що пройде ще трохи часу, і не буде кому розказати про цікаві звичаї горян. Все подане – спогади мого дитинства.

Наше село Головське розкинулось на Львівщині (на межі Турківського та Дрогобицького районів) серед стрімких рік і потоків та чудових зелених гір.

Підготовка до Пасхи починається з Великого посту, який тут дуже цінують і бояться в цей період згрішити. У бойків понеділок, середа, п'ятниця – «зарічні». Кожна сім'я чи родина для того, щоб Бог простив їм скоєний гріх, помилував їх, зарікаються в якийсь з цих днів постити, тобто нічого не їдять

впродовж дня, навіть не п'ють воду, щоб були здорові син, дочка, хтось із сім'ї, вся сім'я, родина, худоба, родила земля тощо. Такі зарічні дні можуть бути на рік, на піст, або і на все життя. При цьому говорять спеціальну молитву і присягаються кожного понеділка, середи чи п'ятниці постити. У бойківських родинах до Пасхи готуються широкомасштабно: *білять у хатах, наводять порядок біля обійстя, на цвинтарі й у церкві. Під час Великого посту виключали радіоприймачі (телевізорів тоді не було), ніяких веселих заходів не проводили.*

Символом святкового кошика був хрін. Я мав завдання ще задалегідь шукати його на полях. Важливо, щоб він пустив зелені паростки. Коли всюди лежав сніг, знайти його було важко. Та й викопати слід було десь за день до Пасхи, щоб був свіжий.

Перед Великоднем на грушу вішали намисто з яєць, з яких середину забирали і використовували в паску. А в ті дірки запихали тоненький мотузочок. Таких намист було три: одне на грушці, а два – на невеличких молодих яблуньках. Існувало повір'я, що ті дерева, де воно було, давали хороший врожай плодів і гарно та швидко росли.

У другій половині дня суботи перед Пасхою у мамі було ще дуже багато роботи: віддушувала сир, біла масло. Паску пекла у п'ятницю і розкладала у коморі на столі, накривши м'якою тканиною. Нам не

дозволяли навіть туди заглядати. Батько навинзив (накоптив) ковбаси і бочка. Мама пізно ввечері усі ці пасхальні наїдки викладала у кошик, з якого обов'язково виглядав своєю зеленню на верхівці хрін. Десь біля другої години ночі на Великдень вся сім'я йшла до храму. *Всі були святково одягнені. Мама – у вишиванці, корсеті, білій спідниці з вишитим низом і обов'язково у запасці. Маленька Софійка вдягнена, як і мама. Ми з татом були у недорогих цигейкових костюмах та вишитих сорочках.* Вдома залишалися дуже малі і старі, всі інші були в церкві – чекали ксьондза. На Львівщині усі церкви греко-католицькі. Ксьондз у нас був на три парафії. Для дітей найгучніша частина – святіння паски, а ще запалення вогню і постріл з гармати.

Дорогою додому між дорослими велася різна розмова – про політику, ситуацію у державі та у селі. Вдома мама розпалювала в плиті, батько пішов запорати худобу, а я лягав на бамбетлі біля печі. Десь о дев'ятій годині нас із сестрою будили. Ми швидко милися під «жолобком» – це джерело, яке текло біля хати по дерев'яному кориті на підвищенні і великим потоком лилося біля дощаного покриву. Батько хрестився, дякував Богу, що сім'я дожила до такого великого свята – Пасхи. *Набирав повні долоні води і бризкав на нас, кажучи, щоб цілющі краплі дали хороше здоров'я, як ця вода.*

Вся сім'я ставала на коліна перед образами, повторюючи за батьком молитву, яку він говорив голосно і помаленьку. Після цього запалював свічку, яка була запхана у паску. Взявши велику миску,

батько нарізав шматочками свячені яйця, сир і свіжий білий хрін, солив, і ми починали снідати. Далі мама подавала нарізану ковбасу, сало та всі інші приготовлені страви. Мама згадувала вуйка Івана, який тоді сидів у в'язниці, як воїн УПА. Такі люди у нашому селі були майже у кожній хаті, навіть по двоє-троє із сім'ї. Після сніданку всі хрестилися, і кожен дякував Богу за те, що Він дозволив дожити до такого великого свята.

Пізніше всі виходили надвір, сідали на призьбі і дивились, як проходило святкування у сусідів.

До поливного понеділка готувалися всі, хлопці робили «сикавки», які на відстані п'ять-шість метрів поливали дівчат. А ті тим часом гуртувались розписувати писанки, щоб ними відкуплятися. Мистецтво розпису особливе. Жодна писанка не могла бути однаковою, адже у її написання вкладалася душа, характер, доброта. Хто розумівся в тому мистецтві, міг вгадати по писанці, хто її з односельців написав. Ніхто в цей день не ображався, якщо його обливали водою. Це символізувало здоров'я, обмивання від усього злого, поганого, нечистого і безбожного.

Дівчата, які були закохані у своїх хлопців, дарували їм писанку разом з вишитою хустинкою. Бабці і дідусі, спершись на паркани, весело коментували, хто вдало і вміло орудував поливальним знаряддям. Це відбувалося протягом усього дня.

У понеділок на восьму годину всі спішили до церкви. У ці дні не стихали церковні дзвони. Односельчани відгадували, хто з дзвонарів дзвонив, а їх у селі було аж семеро. Кожен чимось відрізнявся один від одного. Після церкви поважні господарі ходили родинами у гості один до одного.

А увечері молодь збиралася біля клубу, співала веснянки, організовувала танці. Адже Великий піст закінчився, всі весело вітались «Христос Воскрес!», а відповідали «Воістину Воскрес!»

**Петро ФЕДИТНИК,
Львівська область**